

apostol avstrijski. Konec 482. leta je bil nevarno obolel in v dan 8. januarja 483. leta mirno v Gospodu zaspal. Svojim učencem je bil naročil, da njegove kosti prenesó v Italijo, kar se je tudi zgodilo, in takó njegovo truplo počiva še danes v Napolu na Laškem v cerkvi očetov Benediktincev. I. Tomič.

Zgodovinsko - mestopisni obrazci.

(Spisuje P. F. H.)

XI. Metlika. *)

Od Novomesta pelje cesta preko Gorjancev na Belokranjsko, in od ondot v Karlovec. Na prevalu, vrhu Gorjancev, odpre se popotniku nov svet. Globoko tam doli vidiš v meglenem ozračji Bosensko pogorje; na desnej vidiš stari Klek, ki se ti kaže iz daleč kakor kaka velika, stara pasja glava. Cesta se vije po klancih, góri in dól — memo Suhora, ležečega na prijaznem hólmei — po dolini mej gozdi in vinogradi tja do Metlike. Pri vходу je prijazna dolinica; pravijo jej „pungert.“ Tu se svetkujejo na velikonočni in binkoštni ponedeljek narodne veselice, ki je „kolo“ imenujejo. Ono stran mesta se vije počasna Kolpa, mejé Kranjsko od Hrvatske. Tu dól ob krogu Kolpe je stala bajé stara Metlika, a zdaj so le travniki, njive in loze (gozdi); mesto se je skrčilo tja góri na reber okolo gradú, ker sedanja Metlika je naslonjena na podgorje Gorjancev. Nekoliko dalje na obrežji so tri cerkve, katerim se „pri treh farah pravi.“ Tu so bivali v starih časih vitezi reda templarjev, ki je pa bil 1303. l. odpravljen.

Kdaj so se prvi ljudje naselili po teh krajih, tega nam ne pové zgodovina. Nekateri starinoslovci menijo, da je bila blizu Metlike — pri Hrastji — za časa Rimljanov rimska postaja „Crucio.“ Vender niso vsi jednakega mnenja. Pač se najdejo še zdaj po okolici spomeniki iz rimljanske dóbe.

Začetkom srednjega veka je pripadala slovenska meja ali marka — takó se je namreč zvala ta pokrajina — k Ogerskej v političnem in cerkvenem obziru. Ko je 1091. l. ogerski kralj sv. Ladislav ustanovil Zagrebško škofijo, vtelesil jej je tudi pokrajine Žumberk, Metliko in Črnomelj. A tudi Oglejski patrijarhi so imeli nekako duhovno oblast po teh krajih, nastavljali so duhovnike ter skrbeli za novi naraščaj. A desetino so morale odrajtovati vse župnije ali fare Zagrebškemu kapitelnu.

Ker so imeli ogerski kralji v 12. stoletji domá dovolj posla, niso se brigali za to skrajno mejo, katera se je tekom časa oprostila Ogerskega gospodarstva. Novi boj za vrhovno cerkveno oblast je nastal zopet začetkom 14. stoletja. Leta 1330. je imenoval Oglejski patrijarh Bertrand Metliškim župnikom Henrika Opavskega, duhovnika nemškega reda. Za tega časa je prišel nemški red desetino pobirat, katero so cerkve dajale Zagrebškemu kapitelnu. Vsded tega se obrne Zagrebški nadškof s prošnjo na papeža Benedikta XII., ki je takrat bival v Avignonu. Papež je sicer odločil, naj se povrnejo Zagrebsej cerkvi stare pravice in v slučaju nepokoršéine naj se motilci izobčijo. In res je papež

* Popis prejšnih deset mest se najde v „Vrteih“ od 1882. in 1883. leta.

Klement VI. izobčil Henrika in nekatere druge. Ker se ljudstvo ni dosti brigalo za vse to, bili so za te dôlebe v Metliki zaporedoma župniki: Henrik, Ortolf in Jakob, a Gonzlav je bil v trgu. Po tem potu se je oprostila slovenska meja Zagrebske dubovne nadvlade ter prišla pod Oglejske patrijarhe.

Ravno tako se je oprostila slovenska marka svetne oblasti Ogerske. Okolo 1205—1213. leta je odstopila kraljeva hiša Ogerska slovensko mejo sorodnej rodovini istrskih grofov iz hiše Andehsov. Za časa Henrika IV. 1228. l. je bila Metlika njihova svojina. Po smrti mejnega grofa Henrika jo je podedovala njegova supruga Zofija, grofinja Višnjegorska. Umrla je 1256. l. kot nuna v Admontu. Po njej so podedovali Metliko grofje Sponheimski. Za temi so postali Metliški gospodje goriški grofje okolo 1268. leta.

V dan 6. junija 1364. leta je postavil goriški škof Albreht za dediče avstrijske vojvode, ako umrjô brez otrok. Vsled te pogodbe je postala Metlika imovina avstrijskih vojvod. Avstrijski vojvoda Rudolf je obljubil na Albrehtovo prošnjo podložnikom pustiti ône pravice, katere so uživali pod gospodstvom goriških grofov (v dan 16. januarja 1365. l.). Ko je pa onega leta bival Albreht v „Noventrgu“ na Metliškem, obljubil je postaviti tacega stotnika slovenskej meji, ki bode prisegel, da pripozná samô avstrijskega vojvodo Rudolfa in pa njegove dediče za Metliške gospodarje. Leta 1374. je Metlika prisegla zvestobo vojvodoma Albrehtu in Leopoldu. Avstrijski vojvode so imeli tu svoje stotnike, katerim so zastavljali svojo imovino. Taki stotniki so bili: Sigfried pl. Galenberg (1424. l.), Janez Hohenwarth (1462. l.), Andrej Hohenwarth, ki je ustanovil meščansko bôlnico (1469. l.); od 1543.—1556. l. je bil Anton pl. Thurn. Leta 1578. so bili gospodarji Metliškega gradâ grofje Alapi, kasneje grofje Frangepani, ki so ga zapustili Zagrebskemu kapitelnu, kateri ga je prodal 1792. l. rodovini Zavinšekovej.

Kdaj so se prve hiše postavile, to se ne dá zgodovinsko dokazati. Isto tako nam do sih dob ni znano, kdaj je Metlika dobila mestne pravice. Izvestno je, da je bila v 14. stoletji še trg, kakor tudi sosednje mesto Črnomelj. V 18. dan junija 1407. l. pa je vojvoda Albreht ukazal, da so prosti davka vojaki in vitezi, ki bivajo v mestih Metliki in Črnomlji. Tu se v listinah Metlika prvič zove mesto. Skoraj gotovo je postala mesto od 1377.—1407. l. Mesto je bilo neposredno podložno deželnim knezom, ki so mu česče potrdili pravice, tako med družimi nadvojvoda Karol, prišedši v Ljubljano k deželnemu zboru 1567. leta.

Nemški red, ki je bil ustanovljen v Jeruzalemu 1128. l. v namén, da streže ranjenim in onemoglim romarjem, imel je v Metliki že 1223. l. svojo hišo. Župnija ali fara je tudi jako stara. Leta 1228. je bil župnik Henrik, 1296. l. pa Gerlah Hmeljniški. Farna cerkev je bila zunaj denašuje Metlike ter se je zvala „Bela“ (Alba) polog trga. Pozneje je bila župnija premeščena k cerkvi sv. Nikolaja. Koroški vojvoda Ulrik III. je podaril župnijo nemškemu redu 1268. l. Oglejski patrijarh Peter je daritev potrdil. Goriški grof Ivan je 1337. l. vzel v varstvo vse cerkve in imetje nemškega reda po Metliškej grofiji. Ko so 1723. l. pridrli Turki na Metliško ter umorili Semiškega prošta in župnika Janeza Stariho, premestil je nemški red proštijo v Metliko. Župnijo in imovino nemškega reda so oskrbovali kompturi.

Grb slovenske marke je bil zvon s kembeljnom na polji; češ, naj skrajna meja zvoní, kadar se bliža sovražnik. Tega je bilo češče treba. Ne da se opisati niti dopovedati, kaj je trpela Metlika in nje okolica po krvoločnih Turkih. Že jeseni 1408. l. je pridrla turška tolpa na slovensko mejo, ter plénila in razgrajala po Metliškeji okolici. Podrla je hišo nemškega reda in Črnomaljsko župnijo. Še mnogo slabee je bilo za Metliko 1431. l. ali kakor je bolj verjetno 1429. l. Blizu do 8000 roparjev je pridrló v okolico. Kakor divja zvér so planili na ubogo, slabo utrjeno Metliko. Iz lesá narejeno mesto so hitro obládali, mlado in staro, moške in ženske pobili, cerkve razrušili, živino in sploh vse, kar je bilo kake vrednosti, pograbili in s seboj odnesli. Od tod so udarili proti Novomestu, kjer jih premaga Ulrik Šenk Ostroviški. Leta 1464. je odpustil cesar Friderik IV. meščanom polovico davkov, a papež Pavel II. je podelil odpustekov vsem ónim, ki so se bojevali v Metliškeji grofiji proti Turku. Ali malo je vse to pomagalo. Že 1469. leta so Turki zopet prilomastili v slovenske kraje ter gospodarili, da se Bog usmili. Meseca junija so pridrli turški kónjiki preko Slavonije éez Kolpo; bilo jih je kakih 10.000. Ušatorili so se pred Metliko. Ves teden so divjali po okolici, ter na novo sezidano mesto Metliško popolnem razdjali. Metličani brez strehe so se potem pomaknili bliže k trdnemu gradu ter okolo njega postavili hiše. V gradu je gospodaril tega časa Andrej Hohenwart. Ta je imel dosti posla, da je preživel uboge meščane. Od tod so se Turki razkropili požigajóč in moréč malo ne po vsem Kranjskem.

(Konec prihodnjíc.)

Bodi previden.

Vraneš je bil zelo nepoređen deček. Dobil je nekje ključ, imajóč v sredi luknjo; s tem orodjem je streljal. Prepilil ga je bil namreč na gorenjem konci ob strani, kjer se je končavala luknja. Na ta prepiljeni kraj je polagal tléčo gobo, kadar je bil smodnika nabasal v luknjo. Ko je goba dogorela do streliva, užgal se je smodnik, in — ustrelilo je iz ključa. Malopridnež je že poprej stekel, da ga ni zadel ključ, katerega je pognalo vselej nekoliko v stran. Kadar koli si je prihranil kaj novceev, kupil si je smodnika in streljal. Óče so ga često svarili, naj ne dela tega, ker si lahko zelo nahúdi pri tem opasnem (nevarnem) početji. Ali Vraneš se ni brigal za óčetove dobrohótné opomine.

V svojega godú dan je dobil Vraneš od tete petico. Še tist dan je šel v prodajalnico in si kupil smodnika. Domóv prišedši, vzal je óni ključ in jo zavil za zelnik na Brežiček, kjer je navadno streljal. Naglo natrese v luknjo streliva, potem še malo pobaše z drobnim evčkom ter položi prižgano gobo na prepiljen kraj. Ali danes je premalo pazil v svojem veselji. V naglici se namreč obrne tleči del na znotraj in ogenj se v tem hipu dotakne smodnika. Smodnik se užgè, predno je mogel Vraneš steči, in posmodi Vranešu roko, da jo je cétil dljó časa, in še potem se mu je poznalo.

J. Riša.